

Biblioteka
FILOZOFIJA

Urednik
Aleksandar Šurbatović

Artur Šopenhauer

PARERGA I PARALIPOMENA

(Izbor tekstova)

Preveo s nemačkog

SLOBODAN DAMNJANOVIĆ

Beograd, 2013.

DERETA

Naslov originala
Arthur Schopenhauer
PARERGA UND PARALIPOMENA

© Ovog izdanja dela i prevoda DERETA doo

GLAVA I

FILOSOFIJA I NJENA METODA

1.

Osnov i tlo na kome počivaju sva naša znanja i nauke jeste ono Neobjašnjivo. Stoga se na njega uz pomoć više ili manje posrednih članova svodi svako objašnjenje, kao što se na moru uz pomoć viska ponekad na manjoj, a ponekad na većoj dubini, uvek mora dotaći tlo. Ovo Neobjašnjivo pripada metafizici.

2.

Gotovo svi ljudi o sebi uvek misle kao o tom i tom čoveku (*tis anthropos*), uz sve korolarije koje iz toga proizilaze. Sa druge strane, to da je svaki od njih čovek uopšte (*ho anthropos*), sa korolarijama koje iz toga slede, njima gotovo nikada ne pada na pamet; a to je ipak glavna stvar. Onaj mali broj koji sebe doživljava više na drugi nego na prvi način jesu filosofi. Ostali ljudi su skloni da u stvarima uvek vide ono pojedinačno i individualno, a nikad ono opšte. Samo izuzetno obdareni pojedinci, i to u skladu sa stepenom svoje izuzetnosti, u pojedinačnim stvarima vide ono opšte. Ova važna razlika prožima čitavu saznavnu sposobnost u toj meri da se prostire i na svakodnevne predmete. Zato su ovi predmeti u svesti istaknutog pojedinca nešto drugo i različito od istih predmeta u glavi običnih ljudi. Ovako shvaćeno opšte, u kome se uvek pojavljuje pojedinačno, poklapa se sa onim što nazivam subjekt saznanja i koga određujem kao korelat platonovskih ideja. Dok je saznanje, oslobođeno volje, uvek usmereno na opšte, predmeti *htenja* uvek su smešteni u pojedinačne stvari; stoga je saznanje životinja uvek strogo ograničeno na pojedinačno, pa je zato njihova pamet uvek

i isključivo u službi volje. Sa druge strane, duhovna usmerenost na opšte predstavlja nezaobilazan uslov za svako ozbiljno dostignuće, kako u pesništvu i filosofiji, tako i u naukama i umetnosti uopšte.

Za *intelekt koji je u službi volje*, koji je, dakle, praktično usmeren, postoje samo *pojedinačne stvari*. Za onu pamet koja se bavi umetnošću i naukom, koja je po sebi delatna, postoje samo *opštosti* – to jest rodovi, vrste, klase, *ideje* stvari. Čak i likovni umetnik teži da u pojedinačnom prikaže ideju, odnosno vrstu. Ovo počiva na tome da je *volja* neposredno usmerena samo na pojedinačne stvari; one su njeni istinski predmeti, jer samo one imaju empirijski realitet. Međutim, pojmovi, klase, vrste, mogu da budu njen predmet samo posredno. Stoga sirovi i prosti ljudi nemaju smisla za opšte istine. Genij, naprotiv, zanemaruje i izostavlja ono individualno; nužno bavljenje pojedinačnim kao takvim, koje sačinjava srž praktičnog života, on doživljava kao nepodnošljivi kuluk.

3.

Bavljenje filosofijom zahteva dve stvari: prvo, da imamo dovoljno smelosti da nijedno pitanje ne ostavimo na srcu, i drugo, da steknemo jasnu svest o *onom što se samo po sebi razume*, i to shvatimo kao problem. Konačno, da bismo se istinski bavili filosofijom, moramo raspolagati duhovnom dokolicom; naš duh ne sme biti potčinjen volji i usmeren na pojedinačne ciljeve, već se ceo mora predavati znanju koje mu pružaju čulni svet i sopstvena svest. Međutim, profesori filosofije posvećeni su svojim ličnim koristima i dobitcima, kao i onom što do njih vodi: za njih je to glavna stvar. Zbog toga oni nisu u stanju da vide mnoge jasne stvari, niti im ikad pada na pamet da se posvete istinskim filosofskim problemima.

4.

Pesnik pred našu fantaziju iznosi slike iz života, ljudske karaktere i situacije, zatim sve to stavlja u pokret i čitaocu prepušta

da ih doživi u skladu sa svojom duhovnom snagom. Zahvaljujući tome, pesništvo zadovoljava ljude najrazličitijih sposobnosti: kako mudrace, tako i budale. *Filosof*, međutim, ne izlaže život na takav način, već iznosi gotove misli koje je iz njega apstrahovao, i od čitaoca traži da razmišlja isto kao i on. Zbog toga je njegova publika vrlo mala. Pesnika, prema tome, treba uporediti sa onim ko donosi cveće, a filozofa sa onim ko donosi miris, kvintesenciju cveća. Druga velika prednost pesničkih pred filozofskim dostignućima leži u tome da sva poetska dela mogu, bez ikakvih međusobnih smetnji, da postoje jedna pored drugih, i da u njima mogu uživati i ceniti ih i međusobno potpuno različiti duhovi. Sa druge strane, svaki filozofski sistem tek što dođe na svet, poput nekog azijskog sultana počne da sprema propast svoje braće kao uslov sopstvenog stupanja na vlast. Jer kao što u košnici može da postoji samo *jedna* kraljica, tako i u duhovnom svetu može da vlada samo *jedna* filozofija. Po svojoj nedruželjubivosti, filozofski sistemi liče na pauke od kojih svaki sedi u svojoj mreži i gleda koliko će se muva u nju uhvatiti, ali se ustremkuje na svakog drugog pauka čim ga primeti u svojoj blizini. Stoga, dok pesnička dela žive jedna pored drugih mirno poput jaganjaca, filozofski sistemi su nalik na grabljivice, i po svom nagonu za uništenjem liče na škorpije, pauke i larve nekih insekata, koje se pre svega ustremkjuju na pripadnike svoje vrste. Oni na svet stupaju poput oklopljenih ljudi nastalih iz zmajevih zuba koje je Jason posejao, i isto kao i oni satiru jedni druge. Ova borba traje više od 2000 godina: da li će iz nje proizaći konačna pobjeda i trajni mir?

Zbog ove suštinski polemičke prirode, ovog *bellum omnium contra omnes*¹ filozofskih sistema, filozofu je neuporedivo teže nego pesniku da stekne dužno poštovanje. Pesničko delo od svog čitaoca ne traži ništa drugo do da posveti nekoliko sati njegovim

---

¹ *Rat svih protiv svijeta*. – Sve izreke i tekstove napisane na starogrčkom, engleskom i francuskom jeziku, ako nije drukčije naznačeno, preveo je Slobodan Damjanović, a tekstove napisane na latinskom jeziku prevela je Ana Damjanović (prim. prev.).

zanimljivim i uzvišenim slikama. Što se tiče filozofskog dela, ono nastoji da u potpunosti promeni način mišljenja svog čitaoca i zahteva od njega da sve što je do sada naučio, u šta je verovao u ovoj oblasti, proglasi za grešku, izgubljeno vreme i uzalud utrošen napor, i da započne iznova; u najboljem slučaju, filozof ostavlja neke ruševine dela svojih prethodnika da bi na osnovu njih postavio sopstvene temelje. Pored toga, imamo situaciju u kojoj novonastali sistem u svakom profesoru ima protivnika po službenoj dužnosti, i u kojoj ponekad čak i država određeni sistem uzima u zaštitu i svojim moćnim materijalnim sredstvima sprečava pojavu drugih načina mišljenja. Ako sad uzmemo u obzir da se veličina filozofske publike prema pesničkoj odnosi kao broj ljudi koji žele da uče prema broju onih koji hoće samo da se zabave, onda možemo shvatiti pod kojim znamenjem nastupa filozof. Sa druge strane, filozofi dobijaju priznanje mislilaca, istaknutih ljudi iz drugih doba i drugih zemalja, bez obzira na nacionalnost: a gomila tek postepeno počinje da poštuje autoritet njihovih imena. U skladu sa tim, i zbog sporog ali dubokog dejstva filozofije na čitav ljudski rod, istorija filozofa razvija se uporedo sa istorijom vladara, ali je prvih sto puta manje nego drugih. Stoga je velika stvar ako neko u njoj sebi stvori trajno mesto.

5.

Filozofski pisac je vodič, a njegov čitalac je putnik. Ako treba da zajedno stignu na cilj, oni pre svega moraju zajedno i da krenu, to jest, autor mora svog čitaoca da povede na put sa stanovišta koje im je obojici zajedničko: a to ne može biti ništa drugo do empirijska svest, koja nam je svima zajednička. Ovde ga on čvrsto hvata za ruku, i razmišlja koliko ga, idući planinskom stazom, korak po korak, visoko iznad oblaka može dovesti. To je činio još *Kant*. On polazi od opšte svesti – kako o sopstvenom ja, tako i o drugim stvarima. Međutim, obrnuto postupa onaj koji za ishodišnu tačku uzima stanovište navodnog intelektualnog opažanja,

hiperfizikalnih odnosa ili čak događanja, odnosno stanovište uma koje opaža natčulno, ili apsolutnog uma koji misli samoga sebe: jer, sve to znači da se ne polazi sa stanovišta neposredno shvatljivog saznanja, već sa stanovišta za koje čitalac nikako ne može da sazna da li je blisko autoru, ili je od njega miljama udaljeno.

6.

Naša lična, ozbiljna meditacija i unutrašnje posmatranje stvari odnose se prema *razgovoru* sa drugim kao što se živi organizam odnosi prema mašini. Jer, u prvom slučaju, sve deluje kao da je isečeno iz jednog komada, ili odsvirano u jednom tonskom redu; u njemu se može dostići potpuna jasnost, razgovetnost i istinska povezanost i jedinstvo. U drugom slučaju, heterogeni komadi sasvim različitog porekla spajaju se jedni sa drugima, prisilno ostvarujući izvesno jedinstvo kretanja koje se često i neočekivano kviri. Naime, čovek jedino sebe potpuno razume; drugog razumemo tek polovično – u najboljem slučaju možemo postići samo zajedništvo pojmova, ali ne i zajedničku opažajnu osnovu iz koje ono proizilazi. Stoga duboke filofske istine nikada na svetlo dana ne izlaze tokom dijaloga i zajedničkog razmišljanja. Međutim, to je vrlo korisno za prethodno uvežbavanje, za pronalaženje problema, njihovo filtriranje, a zatim dokazivanje, proveru i kritiku uspostavljenog rešenja. U tom smislu sastavljeni su i Platonovi Dijalozi, pa je shodno tome iz njegove škole proizašlo skeptičko usmerenje druge i treće Akademije. Kao oblik saopštavanja filofskih misli, pisani dijalog ima smisla samo tamo gde predmet raspravljanja dozvoljava dva ili više potpuno različitih stanovišta, o kojima ili čitalac može doneti sopstveni sud, ili su ona takve prirode da, uzeta zajedno, dopunjuju celovito i ispravno razumevanje stvari: u prvi slučaj spada i pobijanje upućenih prigovora. Ali, onda izabrana dijaloška forma mora postati dramska forma; da bi se temeljito istakla i razradila različitost stanovišta, u njoj stvarno moraju govoriti dve strane. Bez takvog cilja, ona se, što se uglavnom i dešava, pretvara u dokonu igru.

7.

Ni naša saznanja, ni naši uvidi nikada se neće posebno uvećati kroz poređenje i raspravu sa onim što su drugi kazali. Jer, to uvek liči na presipanje vode iz jednog u drugi sud. Uvid i saznanje istinski se mogu obogatiti samo kroz posmatranje samih stvari: jer samo je ono uvek spreman i blizak živi izvor saznanja. Stoga je vrlo čudno videti kako samoprolašeni filosofi uvek idu prvim putem, dok onaj drugi, čini se, uopšte i ne poznaju; kako se uvek bave onim što je ovaj kazao i onim što je onaj u stvari hteo da kaže; pa tako u neku ruku stalno naopako prevrću stare sudove ne bi li utvrdili da li je u njima ostala još neka kap; a za to vreme zanemaruju živi izvor koji teče ispred njih. Ništa toliko kao ovo ne odaje njihovu nesposobnost, i ne pokazuje lažljivost njihovih pretenzija na značaj, dubokoumnost i originalnost.

8.

Oni koji se nadaju da će proučavanjem istorije filosofije i sami postati filosofi, treba u stvari da iz tog proučavanja nauče da se filosofi – isto kao i pesnici – *rađaju*, ali samo mnogo ređe.

9.

Čudna i nedostojna definicija filosofije, koju, međutim, i sam *Kant* prihvata, jeste ona po kojoj je filosofija nauka *sastavljena od čistih pojmova*. Ali, ako je u pojmovima sadržano samo ono što je u njih smešteno pošto je dobijeno i isprosjaćeno od čulnog saznanja, da li su oni onda istinski i neiscrpni izvor svakog uvida? Stoga se istinska filosofija ne može ispredati iz čistih, apstraktnih pojmova, već se mora zasnivati na unutrašnjem i spoljašnjem posmatranju i iskustvu. Isto tako, u filosofiji se ništa istinito ne postiže ni kroz pokušaje kojima se služe sofisti našeg doba – *Fihthe* i *Šeling* – a sa najvećom mukom i *Hegel*, kao ni pokušaj u koji se u oblasti morala upustio *Šlajermaher*. Ona, isto kao i umetnost i pesništvo,

svoj izvor mora imati u opažajnom shvatanju sveta: pritom je potrebno sačuvati bistru glavu, ali ne i biti toliko hladnokrvan da ono što smo saznali ne prođe kroz čitavo naše biće, dakle i kroz glavu i kroz srce, i da ga iz temelja ne potrese. Filosofija nije primer iz algebre, za nju važi ono što je rekao Vovnarg: *Les grands pensees viennent du coeur*².

10.

U suštini, filosofiju svih vremena možemo shvatiti kao neku vrstu klatna koje se kreće između *racionalizma* i *iluminizma*, tj. između korišćenja objektivnih i subjektivnih izvora saznanja.

Racionalizam, čiji je organ intelekt, prvobitno određen da služi samo *volji*, pa stoga *uvek usmeren napolje*, najpre nastupa kao *dogmatizam*, koji sebe shvata kao nešto sasvim *objektivno*. Onda se smenjuje sa *skepticizmom*, i konačno prelazi u *kriticizam*, koji nastoji sa sukob reši kroz isticanje *subjekta* – to jest, postaje *transcendentalna filosofija*. Pod ovim pojmom shvatam svaku filosofiju koja polazi od toga da njen najbliži i neposredni predmet nisu stvari, već isključivo ljudska *svest* o stvarima, koja se nikako ne sme ispustiti iz vida. Ovaj pristup Francuzi dosta netačno nazivaju psihološkom metodom, i suprotstavljaju je čisto logičkoj metodi – pod kojom shvataju filosofiju, zasnovanu na objektivno mišljenim i od predmeta nezavisnim pojmovima. Ali, kad dođe do ove tačke, racionalizam dolazi i do saznanja da njegov Organon obuhvata samo *pojave*, ali da nikad ne doseže do poslednje, unutrašnje suštine stvari.

Međutim, na svim svojim stadijumima, on protiv sebe ima *iluminizam*, koji je suštinski usmeren ka *unutrašnjosti*, čiji je organon unutrašnje prosvetljenje intelektualno opažanje, viša svest, intuitivni um, Božija svest, sjedinjenje itd., i koji o racionalizmu sa omalovažavanjem govori kao o „prirodnoj svetlosti“. Ako se u njegovoj osnovi nalazi religija, on postaje *misticizam*. Njegov osnovni

---

² Velike istine dolaze iz srca.

nedostatak jeste u tome što njegovo saznanje *nije saopštivo*; delom zato što za *unutrašnje* opažanje ne postoji merilo identiteta objekta različitih subjekata; delom zato što se takvo saznanje može izraziti samo preko jezika, koji je stvoren radi *spolja usmerenog* saznanja intelekta, koji se služi apstrakcijama, pa je potpuno nepodoban da izrazi suštinski različita stanja koja čine materijal iluminizma. Stoga je iluminizam prinuđen da izgradi sopstveni jezik, što opet, zbog već navedenih razloga, nije moguće. Ali, budući *neprenosivo*, ovo saznanje je takođe i nedokazivo, što dovodi do ponovnog nastupa racionalizma – ovog puta u obliku skepticizma. *Iluinizam* se tu i tamo može naslutiti već kod Platona; ipak, upečatljivije se pojavljuje u filozofiji neoplatoničara, gnostika, Dionisija Areopagite, kao i Skota Erigene; prisutan je i kod muhamedanaca, kao učenje *sufija*; u Indiji on dominira u Vedanti i Mimamsi. Njegovi najodlučniji zastupnici jesu Jakob Beme i svi hrišćanski mistici. On nastupa i onda kada racionalizam, ne postigavši svoj cilj, dođe na kraj jedne faze; tako se na kraju sholastičke filozofije, kao njena suprotnost, između ostalih pojavio kao mistika, pre svega Nemca Taulera i autora *Nemačke teologije*; u najnovije doba, on se kao suprotnost kantovskoj filozofiji pojavio kod Jakobija, Šelinga, kao i kod poznog Fihtea. Ali, filozofija treba da bude *saopštivo* saznanje, pa stoga mora biti racionalizam. Shodno tome, ja sam u svojoj filozofiji, zapravo u zaključku, ukazao na oblast iluminizma kao na nešto što postoji, ali sam se čuvao da u toj oblasti napravim i jedan korak; stoga nisam ni pokušavao da izvedem krajnje zaključke o biću sveta, već sam išao samo do one tačke do koje je moguće doći, idući objektivnim racionalističkim putem. Iluminizmu sam prepustio njegov prostor, gde je u prilici da na svoj način rešava sve zagonetke sveta, ali mu pritom nisam pružio priliku da mi stane na put ili polemički nastupi protiv mene.

Međutim, često se dešava da se u osnovi racionalizma nalazi prikriveni iluminizam, na koga se onda filozof osvrće kao na tajni kompas, dok pritom tvrdi kako svoj put određuje prema zvezdama,

to jest prema spoljašnjim predmetima, i da samo njih uzima u obzir. Ovo je dopušteno jer on ne pokušava da saopšti neposredno saznanje, već njegovo saopštavanje ostaje čisto, objektivno i racionalno. Ovo je možda slučaj sa Platonom, Spinozom, Malbranšom i nekim drugim. Ali, to se nikoga ne tiče – jer je to tajna njihovog srca. Međutim, bestidno i sramno deluje glasno pozivanje na intelektualno opažanje i drsko prepričavanje njegovog sadržaja, praćeno pozivanjem na objektivnost, što nalazimo kod Fihtea i Šelunga.

Uostalom, uzet po sebi, *iluminizam* je prirodan i utoliko opravdan pokušaj zasnivanja istine. *Spolja* usmereni intelekt predstavlja puki organon za ciljeve volje, pa je prema tome sekundaran, odnosno predstavlja samo *deo* našeg celovitog ljudskog bića: on pripada *pojavi*, njegovo saznanje je prilagođeno samo njoj, budući da on postoji samo radi tog cilja. Šta onda može biti prirodnije nego da se, kada intelektualna saznavna moć pretrpi neuspeh, za pomoć obratimo svom čitavom biću, koje je i stvar po sebi, odnosno koje pripada istinskoj suštini sveta, pa stoga na neki način mora u sebi nositi rešenje svih zagonetki; šta nas sprečava da budemo poput starih Nemaca, koji su, kada sve prokockaju, konačno zalagali i sopstvenu ličnost? Ali, jedini ispravan i objektivno važeći način da se to postigne jeste da se shvati empirijska činjenica volje, koja u našem unutrašnjem biću postoji kao sama njegova suština, i da se ta činjenica primeni na objektivno spoljašnje saznanje, kao što sam ja to učinio. Međutim, iluministički put, iz već poznatih razloga, ne dovodi nas do postavljenog cilja.

11.

Čisto lukavstvo osposobljava nas samo za skepsu, ali ne i za filosofiju. Međutim, skepsa je u filosofiji ono što je u skupštini opozicija; ona je ne samo dobrodošla, već je i neophodna. Uopšteno gledano, ona počiva na tome da filosofija nije u stanju da pruži očiglednost koju ima matematika – isto kao što čovek u sebi nema onu nagonску snalažljivost, koja je u životinjama a priori data.

Stoga se protiv svakog sistema uvek može istaći skeptički stav. Ali, njegova težina u odnosu na sistem toliko je mala da tom sistemu ne nanosi više štete nego što to aritmetici čini aproksimativna vrednost kvadrature kruga.

Ono što znamo dobija dvostruku vrednost ako znamo ono što ne znamo. Jer, na taj način se ono prvo oslobađa sumnje koja nas obuzima kada, poput Šelinga, na primer, tvrdimo kako znamo ono što zapravo ne znamo.

12.

Sudovi uma jesu oni pouzdani iskazi za koje svako, bez prethodnog istraživanja, smatra da su istiniti, i koje, čak i kada bismo to hteli, ne bismo mogli da dokažemo, jer bismo u tom slučaju morali prvo da u njih posumnjamo. Ovi sudovi su tako čvrsto poverenje u svoju vrednost stekli zato što su u nama prisutni od onog trenutka kada počnemo o nečem da mislimo i govorimo. Navika da se njima služimo stara je isto koliko i navika da mislimo, pa zato nismo u stanju da te dve navike odvojimo jednu od druge; one su, da tako kažemo, srasle sa našim mozgom. Ovo što smo rekli toliko je istinito da je davanje primera za njega s jedne strane suvišno, a sa druge opasno.

13.

Nijedno shvatanje sveta, zasnovano na objektivnom opažanju stvari i doslednom izvođenju, ne može biti u potpunosti lažno, već je u najgorem slučaju samo jednostrano: takvi su, na primer, dosledni materijalizam, apsolutni idealizam itd. Svi su oni istiniti; ali svi su istovremeno istiniti, što znači da je njihova istinitost relativna. Naime, svako takvo shvatanje istinito je samo sa određenog stanovišta, kao što se neki predeo na slici prikazuje samo sa jedne tačke posmatranja. Ako se, međutim, uzdignemo iznad stanovišta nekog takvog sistema, mi shvatamo relativnost njegove istine, to jest njegovu jednostranost. Apsolutnu istinu može nam pružiti samo ono stanovište koje se uzdiže iznad svega i sve uzima u obzir. U skladu sa tim, istinito je, na primer, kad sebe posmatram kao čist

vremenski proizvod prirode, koji je nastao i koji je osuđen na propast – kao što to čini Propovednik: ali je ostovremeno istinito i to da sam ja sve što je bilo i što postoji, i da izvan mene nema ničeg. Isto je tako istinito kada ja, po ugledu na Anakreonta, za najvišu sreću smatram uživanje u sadašnjosti; ali istovremeno je istinito kada lekovitost patnje i ništavnost i propadljivost svakog uživanja, kao i samu smrt, doživljavam kao cilj svog života.

Sve se ovo zasniva na tome da je svako dosledno sprovedeno stanovište samo jedno, u pojmovima izraženo objektivno shvatanje prirode. Ali priroda, tj. ono što se opaža, nikada ne laže i ne protivreći sebi, jer njeno biće takve stvari isključuje. Protivrečnost i laž postoje samo u mišljenju koje se ne zasniva na objektivnom shvatanju, na primer u optimizmu. Međutim, objektivno shvatanje može biti nepotpuno; tada ga ne treba opovrgavati, već ga treba dopuniti.

14.

Ljudi neumorno prekorevaju metafiziku, zato što upoređena sa prirodnim naukama ostvaruje tako beznačajan napredak. Već je Volter uzviknuo: *Oh, metaphysique! Nous sommes aussi avances que du temps de premiers Druides!*³ Ali, koja je druga nauka u svim vremenima imala protivnika *ex officio* (po službenoj dužnosti), naručenog državnog tužioca, pobednika na kraljevskom turniru, koji u punom oklopu neprekidno nasrće na nju, lišenu i odbrane i oružja? Ona nikad neće pokazati pravu snagu, sposobnost za napredovanje, sve dok joj pod pretnjom budu pripisivali nesposobnost da se izbori sa tako velikim teretom dogmi. Prvo nam vežu ruke, a onda se rugaju našoj nemoći.

Religije su sebi prisvojile metafizičke sklonosti ljudi, pa su ih delom blagovremeno oslabile utiskivanjem svojih dogmi u njihovu svest, a delom su zabranile i uskratile njihovo nepristrasno izražavanje, tako da je slobodno istraživanje najvažnijih i

---

3 O, metafiziko! Još uvek smo tamo gde smo bili u doba prvih Druida!

najzanimljivijih problema bića po sebi ili direktno zabranjivano, ili direktno sprečavano, ili subjektivno onemogućavano kroz već pomenuto slabljenje. Tako se desilo da najuzvišenije ljudske sklonosti budu u okovima.

15.

Uslov da budemo tolerantni prema neobičnim i neprihvatljivim shvatanjima, i strpljivi prema onom koji nam se suprotstavlja, jeste možda svest o tome koliko često smo mi sami o istom predmetu isticali uzajamno nespojiva mišljenja, i koliko smo baš ta mišljenja menjali, ponekad u vrlo kratkom vremenu; svest da smo čas jedno, čas drugo mišljenje odbacivali, pa opet prihvatili, jer nam se predmet pokazivao čas u ovom, čas u onom svetlu. Stoga za pristup mišljenjima koja protivreče našim uverenjima ništa nije podesnije od govora tipa: „Isto to sam ranije i ja mislio, ali...“.

16.

Pogrešno učenje, bilo da je nastalo iz pogrešnog pristupa ili da je rezultat rđave namere, uvek računa na specijalne okolnosti, odnosno na određeno vreme; istina važi za sva vremena, čak i onda kada ne znaju za nju ili nastoje da je uguše. Jer, čim se u duši pojavi malo svetlosti, ili u nju spolja dođe malo svežeg vazduha, odmah se nađe neko ko će to obnarodovati i braniti. Budući da istina nije proizvod namera neke stranke, u svakom dobu naći će se neka izvrsna glava koja će je zastupati. Jer, ona je nalik na magnet koji uvek u na svakom mestu pokazuje na jednu apsolutno određenu tačku; a pogrešno učenje je kao kip koji rukom pokazuje na drugu statuu, ali koji, kada se od nje odvoji, gubi svaki značaj.

17.

Ono što najviše sprečava otkrivanje istine nije u stvarima utemeljeni lažni sjaj koji nas vodi u greške, niti neka neposredna

slabost razuma, već je to unapred stvoreno mišljenje, predrasuda koja se a priori suprotstavlja istini i liči na protivan vetar koji brod nosi u pravcu suprotnom od onoga gde se nalazi kopno – i zbog koga kormila i jedro ničemu ne služe.

18.

Geteove stihove iz Fausta:

*Ono što si od starih nasledio,
Sam steci, da se tvojim smatra*

komentarišem na sledeći način. Ono što su mislioci pre nas već otkrili, a što smo nezavisno od njih, koristeći sopstvena sredstva, sami saznali, ima veliku vrednost i korist. Ono što smo sami smislili razumemo mnogo dublje od onoga što smo naučili. Ako ga kasnije pronađemo kod nekog prethodnika, ono neočekivano postaje potvrda istine od strane priznatog autoriteta; na taj način stičemo pouzdanje i ubeđenje koje smo spremni da branimo od svakog protivnika.

Međutim, ako smo nešto prvo pronašli u knjigama, pa ga zatim potvrdili sopstvenim razmišljanjem, mi nikad nismo sigurni da smo to sami smislili i izrekli, a ne samo ponovili reči prethodnika i pronašli ono što je već pronađeno. U pogledu izvesnosti same stvari, ovo predstavlja veliku razliku. Jer, u krajnjoj liniji mogli smo da ponovimo grešku koju je naš prethodnik napravio, kao što voda lako nalazi korito kojim je već tekla. Ako dvojica računaju nezavisno jedan od drugog, pa dođu do istog rezultata, taj rezultat je sigurniji nego kada jedan računa, a drugi samo pregleda računski postupak.

19.

Zbog prirode našeg intelekta koji je proizašao iz volje, ne možemo se uzdržati da svet ne shvatimo ili kao *cilj*, ili kao *sredstvo*. Prvo znači da se biće sveta opravdava njegovom prirodom, i da se, prema tome, pretpostavlja njegovom nebiću. Međutim, ovo uverenje potkopava svest da je on samo zborna mesto smrtnih i

SADRŽAJ

I	Filosofija i njena metoda	5
II	Logika i dijalektika	23
IV	Neka zapažanja o suprotnosti između pojave i stvari po sebi	35
V	Nekoliko reči o panteizmu	43
VIII	Etika	46
IX	Učenje o pravu i politici.....	84
X	Učenje o neuništivosti i besmrtnosti našeg istinskog bića.....	111
XI	Dodatak učenju o ništavnosti postojanja	128
XIII	O samoubistvu	136
XIV	Prilog učenju o poricanju i potvrđivanju volje za životom	142
XV	O religiji	154
XIX	Metafizika lepog i estetika	233
XXVI	Psihološka zapažanja.....	271